

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ФИЛОЛОГ

ЧАСОПИС ЗА ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

V 2014 9

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ШТИВОР – ИТАЛИЈАНСКО СЕЛО У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Апстракт: *Рад приказује порекло, миграцију, културу и живот становника Штивора, италијанског села у Републици Српској, у којем већ више од једног века живи већинско италијанско становништво. Приликом истраживања и писања коришћена је стручна историографска и геополитичка литература (књиге, зборници и чланци), сведочења житеља Штивора кроз видео-записе и текстове, интернет, као и драгоцени директни разговори и преписка аутора с представницима италијанске заједнице у Републици Српској. Рад показује како неговање традиције, вере и идентитета, уз добронамерно и вредно залагање, превазилази све политичке, економске и друге потешкоће, стварајући племениту атмосферу живота у којем се негује сопствена и уважава туђа култура.*

Кључне речи: *Штивор, Италија, Трентино – Алто Адиђе, Република Српска, Босна и Херцеговина, италијанска култура, Берлински конгрес.*

У Републици Српској, у селу Штивор, надомак Прњавора, већ више од једног века живи већинско италијанско становништво. За разлику од осталих насељених места у која су се Италијани досељавали и живели с тамошњим становништвом, Штивор је место које су они у потпуности сами основали и подигли. Овакав вид присуства италијанске културе на нашим просторима је свакако занимљив и заслужује да му се посвети пажња.

Рад приказује порекло, миграцију, културу и живот становника Штивора. Након упознавања са селом и његовим именом, у историјату ће се размотрити главни узроци преласка становништва из области Тренто (Јужни Тирол) у Северној Италији у Босну и Херцеговину крајем 19. и почетком 20. века. Биће речи о томе чиме су се они бавили у старом а чиме у новом завичају, како и у којем временском периоду су се досељавали у Босну и Херцеговину, те како су

успели да сачувају свој идентитет и однегују културу све до данашњих дана.

У раду су коришћени следећи извори: стручна историографска и геополитичка литература (књиге, зборници и чланци), сведочења житеља Штивора кроз видео-записе и текстове, интернет, директни разговори и преписка аутора рада с представницима италијанске заједнице у Републици Српској. Укрштање наведених извора стручне и аутентичне литературе српских, италијанских, немачких и америчких аутора, уз драгоцену сведочења житеља Штивора и припадника италијанске националне мањине у Републици Српској, осветлило је на вишеструк начин овај посебан и дуготрајан вид присуства италијанске културе на нашем културном простору и омогућило да се с њим боље упознамо.

Село Штивор

У Републици Српској близу Прњавора налази се Штивор, италијанско

село. Преци данашњих становника Штивора доселили су се из италијанске области Трентино (Јужни Тирол) за време владавине Аустро-Угарске, крајем 19. века.

Приморани да емигрирају због тешке материјалне и социјалне ситуације која је кулминирала катастрофалним потопом реке Бренте 1882. у њиховом крају, Италијани који су тада долазили у Босну насељавани су у пределима између река Босне и Врбас, па све до Јајца и Зенице. Постајали су становници насеља Палачковци, Бабановци, Долина, Велика Илова, Глоговац, Јадовац, Модран, Шибовска, Прњавор, Кулаши, Добој и Шерег Илова (Osti, интернет). Тај простор је након аустријске окупације Босне и Херцеговине био одређен за насељавање и других националности, тако да и данас он носи назив „Мала Европа“ (Lorenzi 1980: 43), где су своје домове, поред Италијана, основали и многи Украјинци, Роми, Пољаци, Чеси, Словаци, Мађари, Немци, Руси, Русини, Бугари, Румуни и други народи (Sančanin 2011: 7). Оно што Штивор одваја од осталих места у којима су Италијани били насељени јесте чињеница да су они у потпуности самостално основали и формирали своје село на месту где је пре тога постојала само шума и нераскрчено земљиште (Ровер, интервју). Своје знање, труд, љубав и залагање уложили су у изградњу новог дома. Како дела подстакнута истински вредним радом и добром намером увек опстају, тако је опстало и италијанско село Штивор. Од свог постанка па све до данашњих дана Штиворчани живе мирно, с пуним уважавањем статуса националне мањине од стране локалног становништва и власти раније СФР Југославије, а сада Републике Српске.

Упркос томе, почеци су били тешки. Италијанским емигрантима није било лако у новој земљи. Босна и Херце-

говина, као територија која је у то време још осећала турску окупацију, и даље је у пракси морала спроводити султанове законе, према којима је кмет бегу исплаћивао трећину укупног приноса. За разлику од немачких досељеника с великим капиталом, којим су могли од бега да откупљују земљу, придошли Италијани су од слободних сељака из Јужног Тирола одједном постали турски кметови и тако се нашли у веома незавидном положају. Тек након девет година додељена им је земља у околини данашњег Штивора (Rosario 1979: 27–28). Желећи да створе боље услове за живот и подстакнути чињеницом да неће више морати плаћати трећину бегу, напорним радом су у новом месту изградили прво капелицу (1891) и летње колибе, а затим прву цркву (1898) и куће. За време изградње села, били су насељени углавном у Палачковцима, што се види из књига крштених у жупи Прњавор. Ту су све до 1893. уписивана презимена породица које одувек живе у Штивору. Новорођенима у тим породицама је од 1894. као место рођења уписиван Штивор. У списима жупе Прњавор у октобру 1891. спомиње се градња капелице у „новом мјесту, гдје се кане населити Талијани из Палачковаца“. У то време место још није имало име, да би се у децембру 1891, у одговору прњаворског жупника свом бискупу, јасно исказало име новог места – Штивор. Гробље у Штивору је основано 1893, а благослов је добило наредне године (Osti, интернет). Сви наведени подаци указују на то да су се данашњи Штиворчани преселили из Палачковаца 1893. и да је село у току те године, а нарочито од наредне, почело у потпуности да функционише и напредује.

Поред изградње села с методима и алатима које су сами донели или направили, поучени знањем својих предака, Италијани су у нови крај донели и карактеристичне сорте винове лозе и

почели да праве вино, по чему су у овом крају увелико познати. То су сорте Изабело, Гамел, Ђикон, мирисавка, Клинтто и друге саднице којима су отпочињали живот и настављали традицију (Sančanin 2012: 176). Да би преживели, усавршавали су се и у новим занимањима, па су, до тада углавном земљорадници, постајали столари, грађевинари, зидари и одлазили изван села на рад (Lorenzi 1980: 67–69). Италијани из Штивора су успели да сачувају од заборава свој језик, традицију, веру и културу. На тај начин су начинили мост који их спаја с њиховом матицом, сачували свој идентитет, а у новом крају су однеговали добре односе са суграђанима различитог порекла.

Етимологија имена

Коначно порекло имена села Штивор није утврђено и проналазе се различите верзије. Често се сматра да име села потиче од шљиве, воћке којом су предели данашњег Штивора обрасли и који су се називали Шљивар (Stivog 1998, интернет), па је придошло становништво одлучило да по томе назове своје ново место живљења (Zandonati, интернет). О оваквом виђењу се може разговарати, али потребно је ићи нешто даље у потрази за пореклом имена.

Постоје и друге теорије које се аргументовано противе првом тумачењу. Једна од занимљивијих је она која се проналази у одломцима из рада за књигу „Трентино – Босна – Трентино, Један вијек за повратак“ аутора Тонина Остија, где се казује да у то време на необрађеном земљишту данашњег Штивора није уопште ни било шљива. Ости истиче да је на почетку колонизације Босне и Херцеговине Штивор био летње село, „villaggio estivo“, и да је имало само летње колибе у којима није могло да се зимује. Ту је обрађивана земља и припреман терен за касније досељенике. Италијанско „estivo“ (лет-

њи) у постојбини досељеника изговара се као „(е)штиво“, па су Италијани који су ту касније формирали трајну насеобину били Штиворани, а село Штивор (Osti, интернет).

Порекло имена села везује се и за топоним из старог краја италијанских досељеника. У Јужном Тирола налази се планина Стиво или Штиво (*Monte Stivo*, 2.059 м). Једним делом је била шумовита и пуна дивљачи, а становници су ту ловили, чували стоку и одатле доносили дрва за огрев. Предели Босне обрасли шумом и са сличним брдско-планинским рељефом подсетили су их на завичај, па су према имену ове планине назвали ново место живљења (Тошић, интернет).

Према некима се име села везује за реч „намирен“. Поред сваког имена становника досељеног у Штивор у попису је стајала и реч „stivare“ или „stivato“, што на италијанском језику значи „снабдевано“, „намирено до врха“. Аустријски војници су, наводно, изговарали „штигато“ и казивали им: „Сада сте намирени, дали смо вам све за нови почетак, ви сте сада *штиваре*“ (Исто).

Веома вероватне се чине две теорије постанка имена које се односе на летње село, „villaggio estivo“, или планину Стиво (Штиво) из постојбине италијанских досељеника, док се друге две теорије, које се односе на шљиве и намиреност, чине мање вероватне.

Историјат – Узроци миграције

Миграција италијанског становништва на територију Босне и Херцеговине подразумевала је процес који се дешавао од осамдесетих година 19. века до друге деценије 20. века. Становницима Јужног Тирола није било лако да напусте своја вековна огњишта. Низ догађаја различите природе (највише социјалне, економске, природне и политичке) приморао их је да промене место свога боравка и коначно упутио ка истоку.

Да би се боље разумело досељавање Италијана из Јужног Тирола на територију Босне и Херцеговине потребно је указати на узроке тих догађаја, па је у том смислу важно упознати историјски контекст и амбијент у којем су се дати догађаји одигравали.

Социјални, економски и природни урочи

Крајем 19. века становништво Јужног Тирола, одакле су се доселили преци данашњих Штиворчана, претежно се бавило пољопривредом. Индустрија је била слабо развијена. Део становништва је радио и у рудницима, али од 1870. ова привредна грана осетно слаби. Традиционална производња вина и свиле је такође претрпела значајне губитке, нарочито када се, након Трећег рата за уједињење Италије, суседна покрајина Венето одвојила од Аустро-Угарске и припојила Краљевини Италији (1866). Значајни трговачки путеви су пресечени, а Аустроугарска монархија је фаворизовала мађарску индустрију у односу на Јужни Тирол и његове италијанске становнике (Rosario 1979: 19–20). Све то је погоршавало услове за живот у Јужном Тиролу.

Поред ових друштвених и економских потешкоћа, становништво тог краја се суочавало с природним непогодама. Осиромашено обрадиво тло, недостатак опреме за обрађивање земље, болести које су у другој половини 19. века погодиле винову лозу и свилу бубу, густа насељеност, недостатак пашњака, мала површина обрадивог земљишта, као и велика стопа смртности новорођенчади чинили су живот изузетно тешким. Потрага за новим местом становања за неке је представљала једини начин преживљавања (Rosario 1979: 20–22). Становници тог краја су се иселавали широм света, а данас постоји 26 земаља у којима они, кроз удружења, негују односе с постојбином и чувају

идентитет, порекло, културу, језик и веру својих предака. Највише удружења је у Бразилу (60), Аргентини (56) и Сједињеним Америчким Државама (21).¹ На простору бивше Југославије постоји укупно пет удружења Италијана из Јужног Тирола: два у Републици Српској (Бања Лука и Штивор), два у Федерацији Босне и Херцеговине (Сарајево и Тузла)² и једно у Србији (Инђија).³

Италијани који су населили Штивор и околину живели су у долини Валсугана у Јужном Тиролу. За њих се везује један важан догађај, који их је приморао да потраже ново место становања. Током септембра и октобра 1882. река Брента, која протиче кроз долину, излила се из корита и нанела огромну штету. Поља и насеља су била потпуно потопљена, а куће и летина скоро сасвим уништени. Поплава је нанела огроман муљ, блато и стење с околних планина и изгледало је немогуће доћи до обрадиве земље и пронаћи остатке од којих би могле да се поново изграде уништене куће. Све је личило на једну огромну мочвару с немогућим условима за живот (Lorenzi 1980: 15). Овај догађај је погоршао ионако тешке услове за живот. Становништво је више пута слало апел за помоћ за храну аустроугарским властима, али многе молбе су остале без одговора. Власти су одлучиле да ситуацију реше тако што ће несрећном становништву понудити области у Аустроугарској царевини где би се населили и отпочели нови живот. Места одакле су Италијани поласили била су Рончењо, Левико, Оспедалето, Борго и Скуреле (Rosario 1979: 22–23). Босна и Херцеговина је била понуђена становништву из политичких и стратешких разлога, због околности које су се створиле након што је Аустроугарска царевина окупирала ове крајеве и одлучила да спроведе политику

¹ *Associazione trentini nel mondo* (интернет).

² Риналдо Кастања, разговор и преписка.

³ *Associazione trentini nel mondo* (интернет).

репопулације нове територије царства (Cesare, интернет).

Показује се да су социјални, економски и, коначно, природни ломови условили иселјење италијанског народа с простора Валсугане, из покрајине Јужни Тирол, док су политичке прилике одредиле место њиховог будућег живота.

Политички узроци. Берлински конгрес и окупација Босне и Херцеговине

Аустро-Угарска је на Берлинском конгресу 1878. добила мандат за окупацију Босне и Херцеговине. Узрок догађаја који су тада одредили даљу судбину Босне и Херцеговине треба потражити у претходним деценијама и српској борби за ослобођење од Турака. Први српски устанак, Хаџи Проданова буна, Други српски устанак и период до доношења Сретењског устава немачки историчар Леополд Ранке дефинише као Српску револуцију (Ранке 1991). Српска револуција је у времену које је долазило давала подстицај и ветар у леђа народу, да се ослободи вековног ропства под Турцима.

Револуција за ослобођење се даље ширила, па је Босна и Херцеговина током 1874. била пуна немира. Херцеговачки устанак из 1874. се убрзо пренео на Босну. Ускоро је већина хришћанског становништва, укључујући и подручје насељено Бугарима, устала против неподношљивог стања под османском влашћу (Зундхаусен 2009: 150). Сељаци из Херцеговине су дизали побуне и пребегавали у Црну Гору због тешког положаја под турском владавином. У записнику хабзбуршког Крунског већа у Бечу, 29. јануара 1875, истакнута је неопходност окупације Босне и Херцеговине, да се не би излагали опасности „уједињења Срба у једну велику државу“ (Екмечић 2008: 286–287). Разлог за овакво страховање Аустрије треба потра-

жити у снази покрета народних устанака и њихових вођа, а нарочито у етничкој структури, што ће бити образложено даље у раду.

Што се народних вођа тиче, највећу опасност за Аустро-Угаре у то време је представљао књаз Никола I Петровић Његош. Поред целе Црне Горе, имао је наклоност и Срба из Србије који нису били присталице политике Обреновића. У поверљивим дописима америчке владе из октобра 1918. види се да је за време Берлинског конгреса Аустрија одлучно ставила до знања да нипошто не жели уједињење Србије и Босне и Херцеговине са Црном Гором, где би владар био књаз Никола (Munro 1918: 33). Страх Аустријанаца је имао своје упориште у очигледној снази и утицају књаза Николе, а такође и у његовој жељи да ослободи српске земље и њима влада као нови цар Душан. То се јасно види у песми „Онамо, 'намо“, коју је сам књаз написао 1865. (Петровић, интернет). У то време комплетна европска наука је Босну сматрала српским историјским и етнографским простором, према учењима познатих немачких, чешких, мађарских, византијских и других писаца и историчара (Суботић 2004: 97–99). Аустро-Угарска није хтела стварање нове велике словенске државе на Балкану. Након склапања српско-црногорског савеза 3. јуна 1876. и заједничке објаве рата Турцима 18. јуна 1876, устаници из Босне су 20. јуна 1876. прогласили уједињење са Србијом. Аустро-Угарска је 7. јула 1876. упутила јасну поруку својим конзулатима да морају деловати против уједињења Босне и Србије (Ђоровић 1989: 140–144).

Аустријска влада је упорно полагала право на целу Босну и није пристајала да јој се да аутономија коју је Русија предлагала. Основу за окупацију добила је у марту 1877, када је, користећи тежак положај Русије у рату против Турака, тајним уговором добила право да окупира Босну и Херцеговину (Ђоровић

1989: 142). Током Берлинског конгреса Аустро-Угарска изричито наглашава спремност и одлучност за окупацију. Аустроугарски министар спољних послова, гроф Була Андраши, рекао је том приликом француском премијеру, Вилјаму Хенрију Вадингтону, да „Аустро-Угарска мора да окупира Босну и Херцеговину по сваку цену“ (Мунго 1918: 32). У томе, након тајних преговора, добија и подршку Велике Британије (Мунго 1918: 6), која јој омогућава мандат за окупацију и војничко поседање до „иза Митровице“, уз јасну намеру да тако растави Србију и Црну Гору и створи себи пут према Солуну (Ђоровић 1989: 144). Узимајући у обзир етнички фактор, занос ослобођења који је био међу народом и њихове јаке вође, јасно је зашто је Аустро-Угарска зазирала од уједињења и чинила све да до њега не дође.

Да би консолидовала свој положај на новоокупираној територији, Аустро-Угарска се морала позабавити и етничком структуром, где су већину становништва чинили православни Срби. Да би етнички неутралисао и ојачао свој политички утицај, цар Фрањо Јосиф је одлучио да понуди бесплатно земљу и низ олакшица себи „вернијим поданицима“ (Štivor, интернет). У Босну су од 1882. па све до 1918. насељавани углавном Чеси, Словаци, Пољаци, Мађари и Немци. Чак и после тако интензивне колонизације, према званичном попису у Босни и Херцеговини од 10. октобра 1910, који је извршио Статистички одсек Земаљске владе с прегледном картом конфесија, већинско становништво у Босни и Херцеговини и даље су били православни Срби са 43,49%, муслимани су чинили 32,25%, римокатолици 22,87%, гркокатолици 0,43%, сефардски Јевреји 0,43%, други Јевреји 0,19%, евангелисти 0,33% и 0,01% остали (Терзић 1995: 410).⁴

⁴ Издава Земаљска влада за Босну и Херцеговину, Сарајево 1912, XL VIII.

Досељени Италијани из Трентина, који су након потопа реке Бренте тражили ново место за живот, првобитно су желели да иду у Бразил и да се прикључе својим сународницима који су великом већином тамо емигрирали. Након што су дошли до Тршћанске луке, одакле су очекивали да ће отпловити пут Јужне Америке, организатори путовања су нестали са свим новцем који им је био поверен за куповину карата (Lorenzi 1980: 15–16). Пошто су Трентини тада, као и окупирано становништво Босне и Херцеговине, били поданици аустријског цара, понуђена им је територија око Бање Луке као ново место за живот. Фрањо Јосиф је желео да редефинише етничку и верску структуру на новом ободу царства, које је тада граничило с Отоманском империјом (Midlarz, интернет). Тиме је цар везао судбину Италијана из Трентина за словенске народе на Балканском полуострву, с којима, чувајући своју културу, мирно живе већ више од једног века.

Становништво и култура Штивора данас

Председник Удружења Италијана „Штивор – Клуб Трентино“, потпредседник Савеза националних мањина Републике Српске, члан Савјета националних мањина при Народној скупштини Републике Српске и одборник у СО Прњавор, Фрањо Ровер, у интервјуу састављеном за потребе овог рада дао је одговоре на нека питања и љубазно ставио на располагање литературу која помаже да се боље упозна култура Штиворчана и њихов данашњи живот.

Према подацима Савеза националних мањина Републике Српске, на подручју општине Прњавор данас има око 159 италијанских домаћинстава са око 739 чланова.⁵ Ровер додаје да је данас већина становништва на привремене-

⁵ *Maškare u Štivoru čuvaju tradiciju* (интернет).

ном раду у Италији (око 70 процената), а долазе кући отприлике два пута месечно, док остали део становништва чине углавном пензионери. Традиционална презимена су Монтибелер, Далшашо, Морети, Сигисмунди, Поштај, Патерно-стер, Ђурадели, Фужинато, Ровер, Андреата, Сотеле, Класер и други, а истиче се одлична комуникација и суживот са староседеоцима, где се већ одавно склапају и мешовити бракови. Упркос томе, језик, вера и култура из њиховог старог краја су се одржали, па Штиворчани и данас негују своје обичаје које гаје још од давнина. У Штивору се говори старим трентинским дијалектом, којим се више не говори скоро ни у Трентину. Карактеристична обележја културе која се чувају јесу машкаре, рукотворине, виногради, јела, песма и плес, редовне манифестације, као и мисна славља у цркви на италијанском језику. Ровер однос власти према становницима и италијанској заједници карактерише као одличан, истичући да је Штивор више пута добијао велике донације, од којих је једна вредна чак 550.000 евра, за водовод, колико је на рачун Штивора Влада Италије уплатила Општини Прњавор. Везе с постојбином су веома добре, јер сви Штиворчани имају двојно држављанство и сва права као и остали држављани Италије (Ровер, интервју). Италијански језик се чува од заборава и тако што је уврштен у редовну наставу у основној школи. Часове италијанског језика похађају и италијанска и српска деца, што је нарочито корисно у породицама где се ради о мешовитом браку, истичу Штиворчани, који показују да љубав побеђује све. Републику Српску доживљавају као домовину, а за Србе кажу да су их сачували у претходном рату у БиХ, при чему подвлаче да их матица Италија није заборавила ни у тим ратним невољама (Sančanin 2012: 178).

Италијанска култура у Штивору се чува и кроз међународне манифестације

и смотре. Фолклорна секција „Trentini nel Mondo“ негује традиционалне италијанске песме и плесове, али посебно је занимљиво да приликом гостовања у Италији изводе кола из Србије и других крајева некадашње СФРЈ. Активности секције новчано помаже Општина Прњавор, али имајући у виду да су за развој културе потребна већа издвајања, Фрањо Ровер је у више наврата своју одборничку надокнаду даривао за развој и промоцију културе (Sančanin 2012: 187). Узимајући у обзир све наведено, стиче се утисак хармоничног живота, у којем, у „Европи у малом“, живе Италијани са својим суграђанима, где се негују културне вредности и развија хумана атмосфера заједништва које их је одржало кроз време.

Закључак

Италијанско село Штивор у Републици Српској у раду је осветљено кроз историјске, научне и аутентичне изворе, те кроз разговоре с његовим руководиоцима и житељима. Добија се слика о самом селу и његовим становницима, као и о историјату италијанске миграције у Босну и Херцеговину путем историјског прегледа самих догађаја и времена у којем су се одигравали. Етимологија имена додатно описује Штивор и његово виђење кроз четири различите верзије постанка имена села. Економски, социјални и природни узроци миграције Италијана у Босну и Херцеговину образлажу појединачне разлоге због којих је становништво било приморано да промени место живота, а упознавање с политичким околностима тог времена појашњава зашто су се доселили баш у Босну и Херцеговину.

Превазилазећи језичке, културне, политичке, верске и етничке различитости и баријере, Штивор постаје сведочанство о томе како племенито људско залагање при одржању сопственог идентитета може да учини да различите кул-

туре учествују у квалитетном и мирном животу, кроз неговање и уважавање сопствених различитости, при чему је веома важно чувати сопствени и уважавати туђи идентитет.

Литература

1. Екмечић, Милорад (2008), *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку (1492–1992)*, Београд: Завод за уџбенике.
2. Зундхаусен, Холм (2009), *Историја Србије од 19. до 21. века*, Београд: Clio.
3. Lorenzi, Guido (1980), *Stivor, ritorno a casa*, Trento: Editrice Innocenti.
4. Munro, Henry F. (1918), *The Berlin Congress*, Washington: Government Printing Office.
5. Ранке, Леополд (1991), *Српска револуција*, Београд: СКЗ.
6. Rosalio, Maria Rita (1979), *Studi sul dialetto trentino di Štivor (Bosnia)*, Firenze: La Nuova Italia.
7. Sančanin, Nedeljko (2012), *Ljepota zajedništva i različitosti*, Prnjavor – Laktaši: УПС, ЦЕЗАРС – Grafomark.
8. Суботић, Момчило (2004), „Геополитичка актуелност Цвијићевог списка 'Анексија Босне и Херцеговине и српски проблем“, *Политичка ревија*, 3(2): 97–110.
9. Терзић, Славенко (1995), „Пројект 'аустроугарског Балкана' у Босни и Херцеговини (О идеолошким основама научних истраживања и научне пропаганде)“, *Босна и Херцеговина. Од средњег века до новијег времена*, 407–423.
10. Ђоровић, Владимир (1989), *Историја Срба III*, Београд: БИГЗ.

Саговорници и преписка

1. Фрањо Ровер, председник Удружења Италијана „Штитор – Клуб Трентино“, потпредседник Савеза националних мањина Републике Српске,

члан Савјета националних мањина при Народној скупштини Републике Српске и одборник у СО Прњавор (14. августа 2013).

2. Риналдо Кастања, Савез националних мањина Републике Српске, Удружење Италијана града Бања Лука (7. августа 2013).

Интернет

1. *Associazione trentini nel mondo*, интернет, доступно на <http://www.trentininelmondo.it/i-circoli/circolinelmondo.html> (приступљено 17. августа 2013).
2. Di Cesare, Valentina, „BOSNIA: Sulle tracce dei trentini di Stivor“, *East Journal, Società politica e cultura dell'Europa orientale* (27 novembre 2012), интернет, доступно на <http://www.eastjournal.net/bosnia-sulle-tracce-dei-trentini-di-stivor/23629> (приступљено 18. августа 2013).
3. Zandonati, Alberto, *Il paese dove crescono le prugne. Stivor (Bosnia): un'emigrazione dimenticata per decenni* (Questotrentino.it, Servizi – QT n. 5, maggio 2010), интернет, доступно на <http://www.questotrentino.it/qt/?aid=11765> (приступљено 12. августа 2013).
4. *Maškare u Štivoru čuvaju tradiciju*, Savez nacionalnih manjina Republike Srpske (3. фебруар 2013), интернет, доступно на http://www.snm.rs.ba/opcija/btg_novosti/6/226/snm/Ma%C5%A1kare/u/%C5%Aotivoru/%C4%8Duvaju/tradiciju (приступљено 17. августа 2013).
5. Midlarz, Giulio, *Bosnia, l'etnia che non ti aspetti*, интернет, доступно на http://www.eastonline.eu/attachments/article/380/east17_Bosnia,%201%E2%80%99getnia%20che%20non%20ti%20aspetti.pdf (приступљено 22. августа 2013).
6. Osti, Tonino, *Prvo službeno pominjanje imena Štivor*, интернет, доступно

- на http://stivor.altervista.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=18&Itemid=12 (приступљено 12. августа 2013).
7. Петровић, Никола I Његош, „Онамо, 'намо“, *Serb Land of Montenegro. History of Montenegro Online*, интернет, доступно на <http://www.njegos.org/opam.htm> (приступљено 20. августа 2013).
8. *Stivor 1988*, интернет, доступно на http://www.youtube.com/watch?v=Z1RD_yKfJSU (приступљено 2. септембра 2013).
9. Тошић, Slaviša, *Štivor, ponos naše opštine*, интернет, доступно на <http://www.prnjavor.ch/prnjavorska-tsela/stivor.html> (приступљено 12. августа 2013).
10. *Štivor*, интернет, доступно на <http://www.promoturpd.org/stivor-3/?lang=it> (приступљено 18. августа 2013).

ŠTIVOR. UN VILLAGGIO ITALIANO NELLA REPUBBLICA SRPSKA

Conclusione

Štivor è un villaggio italiano nella Repubblica Srpska che esiste da più di cento anni. Lo sappiamo da attendibili fonti storiche e da interviste alle autorità del luogo e ai suoi residenti. Tutto questo ci dà un'immagine del paese, della sua gente e della storia dell'emigrazione italiana dal Trentino Alto Adige alla Bosnia-Erzegovina. Abbiamo una panoramica storica degli eventi e dei tempi in cui essi hanno avuto luogo. L'etimologia del nome del paese (Štivor) ne descrive ulteriormente la storia attraverso quattro diverse versioni della sua origine. Le cause economiche, sociali e naturali dell'emigrazione degli italiani in Bosnia-Erzegovina, assieme agli avvenimenti politici del tempo, spiegano i motivi per cui una comunità trentina è stata costretta a cercare un altro luogo in cui vivere. Superando le differenze linguistiche, culturali, politiche, religiose ed etniche Štivor offre una concreta testimonianza di come un nobile sforzo umano volto a preservare la propria identità possa far sì che diverse culture partecipino a una vita comune e pacifica, imparando ciascuna a coltivare le proprie culture e tradizioni e a rispettare le culture e le tradizioni degli altri.

jovanai100@yahoo.com